

Un destin istoric: Biserica Română Unită

pentru mine, care, prin căutarea luminilor increate, mă apropiam de curăţenia de lămâi înflorit a călugărilor de pe Muntele Athos. O putere decisivă în fiecare însoţitor spre mormînt. O responsabilitate necăutată, primentoare şi definitivă. Un sens sublim, comun, pămîntesc şi ceresc deopotrivă. Smerenia unor personalităţi anonime, o bunăvoinţă de a deveni şi de a se menţine ele însele. O deferenţă spiritualizată faţă de actul gândirii în social. O decentă a răspîntiei istorice. Imposibilitatea de a mai gândi numai la lucruri mici. O taină puternică. O măreţie precisă. Un greco-catolic.

26 noiembrie 1996

Gabriel LIICEANU

"Talentul şi ştiinţa acţiunii"

Judecata asupra istoriei noastre, începînd cu secolul al XVIII-lea, nu e întregă dacă nu vorbim despre Biserica Greco-Catolică. Ceea ce i-ar lipsi nu e vreun amănunt accidental sau exotic, ci o parte însemnată din puterea, deopotrivă culturală şi politică, a românilor de a ajunge la ei înşişi şi la lumea civilizată. De puţine ori sinteza dintre Europa şi ceea ce numim, uneori, fără suficient control, specific naţional s-a produs atît de firesc. Şi mai mult, Biserica Unită a adus talentul şi ştiinţa acţiunii. Care azi, din păcate, ne cam lipsesc.

Cornel SIGMIREAN

"O poartă de acces a spiritului occidental"

Unirea religioasă de la 1700 a fost o mare "încercare de noţiune română. Intelectualii şi-au asumat sarcina, probabil fără să-şi dea seama cât este de imensă, de a reconcilia Estul cu Vestul, adică de a armoniza tradiţia rurală, ortodoxă, a solului natal cu dinamismul intelectual european şi de a da fiinţă unei noi entităţi alcătuită dintr-un amalgam de romanitate, latinătate şi occident". (Keith Hitchins, *Transilvania*, nr. 2, 1979). O apreciere deosebit de concludentă, "reconcilierea Estului cu Vestul" în formularea istoricului american Hitchins, reprezintă, credem, sintagma sub care s-a derulat întreaga istorie a Bisericii greco-catolice.

Realizată la 1700, Unirea cu Biserica Romei s-a desfăşurat — aşa cum se ştie — pe fondul extinderii puterii Habsburgilor spre Est la sfârşitul secolului al XVII-lea ("re-cucerirea din Est" - Pierre Chaunu) şi a contrareformei târzii. Prin această Unire s-a născut în Transilvania Biserica

greco-catolică română. “O poartă de acces a spiritului occidental” care a stimulat procesul de “occidentalizare (europenizare) a etnicului românesc de factură bizantină răsăriteană” (Mathias Bernath, *Habsburgii și încепturile formării națiunii române*, Editura Dacia, Cluj, 1994, p. 21).

Cum a reușit Biserica greco-catolică să reprezinte o poartă deschisă spre Occident vom încerca (alături de alte intervenții pe această temă) să punctăm în cele ce urmează.

Ca o primă, și poate cea mai importantă consecință a Unirii, tinerilor români li se permite frecventarea gimnaziilor catolice din Transilvania. Pentru susținerea materială la studii beneficiază de burse de la Fundația Kollonich. Aceeași fundație acordă burse pentru studii la Trnovo, Viena și Roma. La Trnovo primesc câte 14 burse anual și din partea Fundației Francisc Jany (I. Chiorean, *Rolul Vienei în formarea intelectualității românești din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, în vol. *De la umanism la luminism*, p. 96). Printre cei dintâi ce beneficiază de asemenea burse se numără Ioan Giugiu Patachi, viitorul episcop, descendent al unei familii nobilare românești din satul Strâmba. După studii la Colegiul iezuit din Cluj a fost trimis la Viena la Colegiul Pazmany, trimis apoi la Roma, unde între anii 1705-1710 studiază la Colegiul germano-ungar. La 16 august 1710 își susține doctoratul la Universitatea gregoriană (G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani*, vol. I. ed. a II-a, Brașov, 1993, p. 344).

Deschiderea realizată prin asemenea burse trebuia continuată și amplificată prin surse proprii. Inițiativa îi aparține episcopului Inochentie Micu Klein. La 1738, când împăratul Carol al VI-lea aprobă schimbarea vechilor domenii ale Bisericii greco-catolice de la Gherla și Sâmbăta cu domeniile și castelul de la Blaj, episcopul Klein se angaja ca jumătate din veniturile realizate să le întrebunțeze pentru 11 monahi basilitani și pentru întreținerea la viitoarele școli din Blaj a 20 de alumni (studenți) seminariali și a 3 bursieri la De Propaganda Fide din Roma. Primii beneficiari ai unor asemenea burse vor fi Silvestri Calliani, Grigore Maior și Petru Pavel Aron, care, începând cu anii 1739, respectiv cu 1740, au studiat la De Propaganda Fide (Fr. Pall, *Știri noi despre primii studenți trimiși de la Blaj la Roma*, în *Apulum*, XVII, 1979, p.470-476).

Opera începută de Inochentie Micu Klein a fost continuată de succesorul său, episcopul Petru Pavel Aron. La 1758 episcopul își testamentea întreaga avere de 3000 de florini, via de la Petrisat, grădinile din Tiur, vama de la Meișca, via de la Mănărade și Cenade și distilăria de la Petrisat pentru majorarea fondurilor de susținere a școlilor din Blaj, deschise la 11 octombrie 1754, dar și pentru întreținerea a opt tineri români la De Propaganda Fide. În acelaș scop, episcopul achiziționează domeniul

apaffian de la Cut. Contractul de vânzare s-a realizat însă sub episcopul Athanasie Rednic. La Blaj se creează astfel o adevărată tradiție, ca fiecare episcop să sporească sursele de stipendiere. Grigore Maior, succesorul lui Rednic, creează populara fundație de pâine pentru 200 de școlari. Este vorba de celebrii “țipăi de la Blaj”. Episcopul Bob, prin contractul din 10 septembrie 1799, lua în arendă fondul călugărilor bazilitani, domeniile Blajului și fondul Seminarului din Blaj pentru suma de 6000 de florini anual. Veniturile realizate erau destinate acordării de burse. La 10 septembrie 1808, episcopul Bob îi trimitea secretarului episcopal Mihai Oros o scrisoare, însoțită de 14.000 de florini, în scopul constituirii unei fundații de stipendii din care să se acorde burse la 26 de tineri de religie greco-catolică. (Arhivele Statului Cluj, *Fond Capitalul metropolitan*, dosar nr. 13).

Asemenea fundații creează Petru Maior, Marin Micu și Paul Muncan, creează potopul de Bistrița Iosif Ighian. Cea mai mare fundație de stipendii o creează însă medicul Simion Romanțai, fiul preotului greco-catolic din Someșeni. După studii de medicină la Viena, aceasta s-a stabilit în Moldova, unde ca medic adună o considerabilă avere, de 40.000 de florini. Prin testament, această avere a stat la baza Fundației Romanțai, care acorda burse tinerilor români de religie greco-catolică pentru studiul filozofiei, dreptului, medicinei, picturii, arhitecturii și silviculturii. Se recomanda frecventarea universităților și colegiilor de la Viena, Pest Schemnitz, Cluj și Târgu-Mureș. Bursa în valoare de 300 de florini anual se acorda acelor tineri care au absolvit liceul cu “eminentia” și cunoșteau foarte bine limba germană. Reînnoirea bursei în fiecare an era condiționată de clasificarea bursierului între primii la învățătură în anul său de studiu. (Arhiv. St. Cluj, *fond cit., Testamentul lui Simion Romanzai*, Fila 2). Sute de tineri (între anii 1849-1869 a acordat 142 de burse) au beneficiat de binefacerile acestei fundații. Printre ei s-au numărat Al. Papiu Ilarian, Iosif Hodoș, Ioan Rațiu, Iacob Mureșeanu, Titu Maiorescu, Iuliu Coroianu, Patriciu Barbu ș.a.

Asemeni lor, din fondurile și fundațiile de la Blaj sau din alte fonduri catolice pentru Transilvania, între anii 1739-1805 au studiat 19 tineri români la Roma, peste 100 la Viena (între 1704 -1848) la Salsburg, la Domus, Probationis din Trencin, la Seminarul Sf. Adalbert din Trnovo, la Seminarium Generale din Bratislava, la Lwow, la Buda, la Eger, la Pesta și la gimnaziile și colegiile din Transilvania. (C. Sigmirean *Église et école. Le rôle des fondations ecclésiastiques dans la formation de l'élite intellectuelle roumaine a l' époque*, în *Ethnicity and religion in Central and Eastern Europe*, edited by: Marian Crăciun, Ovidiu Ghitta, 1995, p. 302-309).

Concertarea eforturilor colective de formare a unei elite intelectuale românești prin fonduri și fundații cunoaște noi dimensiuni în a doua

junătăte a secolului al XIX-lea. Se creează și primele fundații ortodoxe. Noi categorii sociale, până la oameni de condiție modestă, notari, preoți, canonici, profesori, ofițeri, țărani își oferă averea prin testament în administrarea Consistoriului de la Blaj pentru formarea de fundații de stipendii. Se creează fundații pe lângă episcopii de la Gherla, de la Oradea (“Kobaiană”, “Kovariană”, “Kutsfalusiană”, “Meciană”, “Paveliană”, “Sorbaniană”, “Vulcaniană”, “Weghseoniană” etc.), de la Lugoj (“Rudolf”, “Iova și Ecaterina Popovici”, “Avram Maxim”, “Matei Kiss”, “Petru Stoina”, “Sofroniu Popa”, “Nicolae Braia”, “Nicolau Muntean”, “Ștefan Moldovan”, “Demetriu Radu” etc.). (C. Sigmirean, *op. cit.*) La începutul secolului XX, zeci de fundații greco-catolice contribuiau la fenomenul de renaștere a națiunii prin școală, prin cultură. La Blaj, printre cele mai importante fundații erau: “Ferdinand Hirsch”, “Demetriu Caianu”, “Gavril Stoica”, “Ștefan Boer”, “Constantin Alutan”, “Simion Crainic”, “Alexandru Sterca Suluțiu”, “Iuliu Bardoși”, “Constantin Papfalvi”, “Elie Vlassa”, “George Pop de Băsești”, “G. Vlassa”, “Victor Smilgeschi”, “Basil Rațiu”, “Victor Mihali”, “Baron Urs de Margina”, “Simion Romanțai”, “George Boeriu”, “Andrei Liviu Pop”, “Timotei Cipariu” etc. Valoarea fondurilor arhidiecezane blăjene se ridicau în 1895 la suma de 2760244,26 florini (active) și de 21000,46 (pasive). (C. Sigmirean, *op. cit.*). Se detașau prin capitalul deținut fundațiile Romanțai și Șuluțiu. Fundația Alex. St. Șuluțiu deținea în anul 1898 o avere de 500 de iugăre cadastrale pământ arabil, 235 de iugăre fânaț, 86 iugăre pășune și 3,5 iugăre de vie. (*Tribuna*, nr. 22, 22 ian/10 febr. 1898). Anual, din aceste fundații, la Sfârșitul secolului al XIX-lea se acordau peste 30 de burse pentru studii universitare, specializare, doctorat și în jur de 150 burse elevilor de la școlile gimnaziale și pentru studenții de la institutele teologice și pedagogice.

Prin asemenea burse, sute de tineri români, provenind din straturile sărace ale societății au putut studia la universitățile și academiile din Cluj, Budapesta, Schemnitz, Praga, Graz, Innsbruck, Viena, München, Zürich etc. Prin ei societatea românească a reușit să se racordeze la valorile Europei de Vest, să configureze națiunii și statului român un loc aparte pe harta Europei Centrale și de Sud-Est. Prin acestea, credem, Biserica greco-catolică rămâne “Poarta de acces a spiritului occidental”, cu misiunea de a “reconcilia Estul cu Vestul”.